

V. Charisma

Sociologická podstata charismatické autority

(W. u. G., str. 654–656)

Jak byrokratická struktura, tak struktura patriarchální, v mnohém její opak, jsou útvary, které se vyznačují *stálostí*. V tomto smyslu jsou to útvary „všední“. Patriarchální moc vyrostla, když se obstarávaly každodenní, stále se opakující normální potřeby, zdomácněla odpradávná v *hospodářství*, totiž v těch jeho polohách, kde se operuje s normálními, všedními prostředky. Patriarcha je „přirozený“ vedoucí pro všední den. Byrokratická struktura je pak k tomu jen racionálně transponovaným pendantem. I ona je zařazena natrvalo, se svým systémem racionálních pravidel je šita na vyřizování trvalých a propočitatelných potřeb normálními prostředky.

Naproti tomu potřeby vybočující z rozmezí požadavků každodenního hospodářství se naplňují v základu odlišně, a čím hlouběji hledíme do minulosti, tím odlišněji. Totiž: *charismaticky*. To znamená, že „přirozenými“ vůdci z psychické, fyzické, hospodářské, mravní, náboženské či politické krize nebývali ani ustanovení úřední představitelé, ani vykonavatelé odborné profese v dnešním slova smyslu, které se vyučili a za kterou jsou placeni, nýbrž byly jimi osobnosti se zvláštním tělesným či duševním nadáním považovaným za nadpřirozené (to jest ne každému dosažitelným).

Pojmu „charisma“ zde užíváme bez jakéhokoli hodnocení. Tak například severský „berserker“ se vyznačoval schopností rekovské extáze, při níž kolem sebe kousal jako rozlícený pes, jenž byl znakem na jeho štítě, až se dostal do krvelačné zuřivosti. Podobně běsnil irský heros Cuculain nebo homérský Achilles. Byl to manický záchvat (dá se uměle vyvolat akutní

otravou a o berserkerovi se to i dlouho tvrdilo; v Byzanci si drželi houf takových „plavých bestíí“, náchylných k manickému záchvatu, tak jako si drživali třeba válečné slony). Kasta šamanů je zas konstitučně poznamenána epilepsií, a kdo má a prokáže epilepsii, získá charismatickou kvalifikaci. Jedno ani druhé není tedy pro náš vkus nic „povznášejícího“, právě jako ona „zjevení“ ze svaté knihy mormonů, která bychom z hodnotícího hlediska museli nazvat ubohým podvodem. Na to se však sociologie neptá.

Šéf mormonů, právě tak jako jiní „hrdinové“ a „čarodějové“, se ve víře svých stoupenců jeví jako charismaticky nadaný. Skrze své nadání (charisma), a působí-li přitom zřetelně koncipovaná idea boha, tedy skrze božské poslání, jež se v charismatu spatřuje, provozují své umění a svou vládu. Platí to o lékařích i o prorocích, také o soudcích, o vojevůdcích i o vůdcích velkých loveckých výprav.

Je zásluhou Rudolfa Sohma, že propracoval sociologickou analýzu této kategorie mocenských struktur. Totiž speciálně pro jeden zvláštní historický významný případ (pro rané dějiny řízení křesťanské církve), a tudíž, historicky vzato, jednostranně. Zjistě se tato kategorie zvláště nápadně vyskytuje na půdě náboženské, ale jev v zásadě stejný je v dějinách rozšířen velmi univerzálně.

Oproti všem druhům úřední byrokratické organizace nezná charismatická struktura žádnou formu ani žádný stanovený postup, podle něhož se nastoluje nebo sesazuje. Roli v ní nehraje žádná určitá „služební kariéra“, platový řád, žádné odborné vzdělání nositele charismatu nebo jeho pomocníků, žádná kontrolní či odvolací instance, nemá ani vykázan určitý okruh působnosti, ani určitou věcnou kompetenci, ani při ní neexistují žádné stálé instituce neodvislé od osob a od jejich čistě osobního charismatu. Nic na způsob byrokratických „úřadů“.

Charisma zná jen své vnitřní poslání a své vnitřní omezení. Nositel charismatu se chopí úlohy a žádá ve jménu svého poslání, aby ho ostatní poslouchali a následovali. Na tom také záleží, zda dosáhne úspěchu. Když ti, na něž se obrací, jeho poslání neuznají, pak se svým nárokem ztroskotává. Když je uznají, pak je jejich pán, dokud svou čaromoc „osvědčuje“ a jejich uznání udrží.

Avšak ne z jejich vůle, ne snad z nějaké volby, odvozuje pak své „právo“. Naopak: uznat jeho charismatickou kvalifikaci bylo přece *povinností* těch, k nimž se se svým posláním obrátil. Jestliže se podle římské teorie suverénní právo císařovo odvolávalo na to, že ho uznává národ, tedy to vůbec nebylo uznání národní suverenity. Bylo to totéž, jako když měli ve starokřesťanské obci věřící „uznávat“ svého proroka. Dovede to pouze, že *monarchovo postavení* mělo charismatický charakter, tkvící v *osobní* kvalifikaci a v *osvědčení*.

Avšak charisma může být a zpravidla také je něčím kvalitativně specializovaným. Z toho však plyne jen to, že poslání a moc charismatického vůdce se jaksí kvalitativně vymezují samy uvnitř sebe. Může být sice nějak omezována vnějším řádem. Podle smyslu a obsahu svého poslání se třeba může obracet jen na určitou skupinu lidí, omezenou místně, etnicky, sociálně, politicky, povoláním či jinak. Potom tento kruh tvoří i jeho meze.

Charismatická vláda je ve všem všudy a také co do své ekonomické základny pravým opakem vlády byrokratické. Ta je odkázána na stálý příjem, a tedy přinejmenším a priori na peněžní hospodářství a na peněžní daně. Naproti tomu charisma žije na tomto světě, ale ne z tohoto světa.

Rozuměj dobře: nezřídká zcela vědomě zatracuje peněžitý majetek a brání peněz, tak jako svatý František a podobní. Jenomže pravidlem to samozřejmě

není. Také geniální pirát může vykonávat charismatickou vládu – v tom nehodnotícím smyslu slova, jaký tu máme na mysli. A charismatičtí političtí vůdcové přece jdou po kořisti a hlavně po zlatě. Vždycky však – a o to tu běží – charisma odmítá plánovitě racionální vydělávání peněz a vůbec racionální hospodaření, přehlíží je jako něco podřadného. V tom se také naprosto liší od každé „patriarchální“ struktury, která spočívá na bázi spořádané hospodárné „domácnosti“.

Charisma v „čisté“ formě není svému nositeli soukromým pramenem výdělků, nevyužívá ho ekonomicky na způsob výměny služeb za protislužby anebo na způsob placeného úkonu. Také mu nejde o daňový pořádek pro krytí věcných potřeb své mise. Je-li jeho poslání posláním míru, tu ho potřebnými prostředky hospodářsky vybavují mecenáši anebo čestné dary, příspěvky a dobrovolná práce těch, na něž se obrací. Je-li to charismatický hrdina válečník, je jedním z jeho cílů kořist a z té získává i materiální statky.

„Čisté“ charisma stojí v protikladu ke každé „patriarchální“ vládě (v našem smyslu slova). Stojí v protikladu ke každému spořádanému hospodářství. Je to jakási, ba ta jediná, moc nehospodárnosti. I tehdy a právě tehdy, když vyrůstá z přivlastňování statků, jako onen charismatický válečný hrdina. Může být nehospodárné, protože v podstatě není stálým „institucionálním“ útvarem. Právě naopak. Jestliže se vyskytne v „čistém“ typu, pak nositelé charismatu, pán i jeho apoštolové i jeho následovníci, mají-li dostát svému poslání, musejí se vymanit ze svazků tohoto světa, z každodenního zaměstnání, ano, i z každodenních povinností rodinných. Výrazem toho, jak se ti, kdo mají podíl (klérus) na charismatu, musejí „odvrátit od světa“, jsou četné jevy v dějinách církve. Statut jezuitského řádu nedovoloval přijímat církevní úřady; příslušníci řeholí – a podle původní řehole svatého Františka ani sám řád – neměli mít majetek;

kněžím a řádovým rytířům byl uložen celibát; ostatně mnozí nositelé charismatu proroka nebo umělce byli fakticky neženatí. Podle druhu charismatu a podle způsobu života, v němž se jeho smysl realizuje (zda v náboženském působení nebo v umění či jině), mohou být zajisté ekonomické podmínky účastnictví navenek zcela různé. Jestliže moderní charismatická hnutí kolem umění přijímají za obvyklou nejkvalifikovanější družinu charismaticky povoláného umělce, „samostatné lidi bez povolání“ (řeceno obyčejným jazykem: rentiéry), odpovídá to věci, i když ekonomicky je to ovšem pravý opak chudoby, příkazované středověkým klášterním frátrům.

Labilita charismatické autority a její příčiny
(W. u. G., str. 656–657)

Charismatická autorita má bytostně *labilní* základ.

Nositel může svého charismatu pozbyť, může se cítit „svým Bohem opuštěn“ jako Ježíš na kříži, jeho přívrženci mohou shledat, že „ztratil sílu“. Pak jeho poslání hasne a doufající čekají a hledají nového nositele. Jeho však stoupenci opouštějí. „Čisté“ charisma totiž nezná jinou „legitimitu“ než tu, která se rodí z jeho vlastní, vždy znovu se osvědčující síly. Charismatický hrdina neodvozuje svou autoritu jako nějakou úřední „kompetenci“ z řádů a statutů, neodvozuje ji jako patriarchální moc ze vžitého obyčeje nebo z feudálního slibu věrnosti. On si ji získal a udržoval *osvědčováním* svých sil v životě. Když chtěl být prorok, musel dělat zázraky, když chtěl být vojevůdce, musel konat hrdinské činy. Ale hlavně se jeho božské poslání muselo „osvědčovat“ tím, že se těm, kdo se mu s vírou oddali, *dobře dařilo*. Když ne, pak zřejmě nebyl pánem poslaným od boha.

Tento velmi ošemetný smysl pravého charismatu

se zřejmě radikálně liší od pohodlných pretensí novodobých „bohem pomazaných“ monarchů, kteří se odvolávají na „nevyzpytatelné úradky“ Pánaboha, ježmuž jedinému je mocnár odpovědný. Původní charismatický vládce byl právě naopak odpovědný těm, které ovládal. A to proto a jen proto, že právě on osobně měl být opravdovým pánem z vůle boží. Držiteli moci v závažných zbytcích stále ještě vskutku charismatické totiž (aspoň podle teorie) byli ještě poslední čínští císařové, když se jejich vládě nepodařilo zamezit pohromu, jež se hrnula na poddané – ať už šlo o záplavy nebo o nešťastné války –, císař se kál veřejně před celým národem ze svých hříchů a ze své nedostatečnosti. Zažili jsme to ještě v posledních desetiletích čínské monarchie. Když ani toto pokání neusmířilo bohy, čekalo ho sesazení a smrt. Ta se nejednou provedla jako oběť za hřích. Takovýto velmi specifický smysl má např. věta v Menciovi (Meng-tsi): „Hlas lidu je hlas boží“ (podle Mencie je to *jediný* způsob, jak bůh mluví). Když lid přestane uznávat vládce (říká text výslovně), je vládce pouhým soukromníkem, a chce-li být něčím více, je trestuhodný uzurpátor. Ve formě zcela nepatetické se oživuje v těchto skutečně revolučně znějících slovech stav, který existoval v primitivních poměrech, kdy lpěla charismatická povaha téměř na všech primitivních autoritách, s výjimkou autority rodinné v nejužším smyslu – kdy lidé náčelníka dost často prostě opustili, jakmile se mu úspěch stal nevěrným.

„Uznávání“ pánovy osobní moci poddanými, uznání někdy aktivní, jindy spíše pasivní, pouze faktické – tato podmínka charismatického panství pramenila vždy z důvěřivé odevzdanosti čemusi mimořádnému, neslýchanému, vymykajícímu se pravidlům a tradicím, a považovanému tedy za božské. Původní charismatická vláda nevede proto žádné abstraktní právní výnosy a reglementy a žádnou řádnou justici. Jeho